

2. Білінський В. Москва Ординська (XIII - XVI століття). Історичне дослідження. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2011.
3. Гай-Нижник П. П. Україна довоєнна : алогізм плутократії та становлення нової нації. *Гілея*. 2015. Вип. 93. С. 67-70.
4. Гуцало Є. Ментальність орди: URL: <http://refdb.ru/look/2889195.html>.
5. Дашкевич Я. Як Московія вкрала історію Київської Русі-України: URL: <http://uainfo.org/blognews/398664-kak-moskoviya-ukrala-istoriyu-kievskoy-rusi-ukrainy-doklad-doktora-istoricheskikh-nauk.html#sel=8:1,10:45>.
6. Залізник Л. Л.. Історичні витоки та цивілізаційні передумови російсько-української війни 2014-2016 рр. *Українознавство*. 2016. № 3 (60). С. 26-39.
7. Криськов А. А. Пропагандистські міфологеми у гібридній війні. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року, Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 35–37.
8. Ситник О. Історичні витоки російсько-української війни 2014 – 2017 років. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Вип. 2. С. 71-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eehb_2017_2_10
9. Штепа П. Українець і москвин : дві протилежності. [вид. 2-е]. Дрогобич: Відродження, 2008. Серія: Постаті та ідеї. 690 с.

УДК 355.34:94] [477]

Д. Веденєєв, д-р іст. наук, проф.

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ РОЗВІДКИ КДБ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПРОТИ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ (1954–1991 РР.)

D. Viedienieiev, Dr. of Historical Sciences, Prof.

INTELLIGENCE ACTIVITIES OF THE KGB OF THE UKRAINIAN SSR AGAINST RELIGIOUS ASSOCIATIONS OF THE UKRAINIAN DIASPORA (1954–1991)

Серед специфічних напрямів оперативних зусиль зовнішньої розвідки Комітету державної безпеки (КДБ) Української РСР (УРСР) у роки міжблокового протистояння у післявоєнному світі «холодної війни» 1946–1990 рр.) доцільно виокремити роботу по українським зарубіжним (еміграційним) релігійним центрам. У структурі Першого управління (зовнішня розвідка) КДБ УРСР існував відділ з агентурно-оперативної роботи проти у закордонних «антирадянських центрів», котрий по лінії роботи з закордонними релігійними об'єднаннями взаємодіяв із підрозділом з роботи у конфесійних об'єднаннях 4-го (Секретно-політичного управління, до 1960 р.) та 5-го (проти дія «ідеологічної диверсії») Управління КДБ УРСР. Як свідчить «План перспективних агентурно-оперативних заходів із впровадження агентури органів КДБ в закордонні церковні центри» (лютий 1957 р.), цей напрям діяльності тісно пов'язувався із інформаційно-психологічним протиборством в рамках міжблокового протистояння у світі, під час якого і противники СРСР намагалися використати клерикальні центри, котрі нерідко взаємодіяли із еміграційними політичними угрупованнями народів СРСР.

Керівництвом КДБ СРСР вводиться в обіг поняття «ідеологічної диверсії» як «складної системи антикомуністичної діяльності, при котрій використовуються різносторонні по своєму змісту ідеї, погляди, уявлення, спеціально пристосовані противником для ворожого ідеологічного впливу на громадян соціалістичних держав, а також форми і методи, розраховані на вчинення такого впливу, добування, аналіз та

*III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»*

використання в підривних цілях соціально-політичної інформації про життя соціалістичних країн». Підкреслювалося, що для ідеологічної диверсії властиві деструктивний вплив на свідомість людей, її ерозія, «ідеологічне переродження», маніпулювання почуттями й думками, підрив основ державного ладу, за своїми окремими характеристиками ідеологічна диверсія наближається на агентурної діяльності.

На думку аналітиків КДБ УРСР, основними формами залучення зарубіжних релігійних центрів в рамках «ідеологічної диверсії» проти СРСР слугували:

- створення на Заході негативної суспільної думки по відношенню до Радянського Союзу та соціалістичному табору в цілому;
- направлення до СРСР по нелегальних каналах релігійної та пропагандистської літератури, трансляція відповідних радіопередач;
- направлення до СРСР спеціальних кур'єрів з інструкціями із використання конфесійного чинника для «ворожої роботи»;
- збір спеціалізованими структурами Ватикану та осередками «Свідків Єгови» в інтересах іноземних спецслужб, через вірних «на основі церковної дисципліни» різносторонньої інформації про становище в СРСР та інших державах – членах Організації Варшавського Договору.

Огляд розвідувальної роботи КДБ УРСР (25 травня 1959 р.) по зарубіжних клерикальних центрах свідчив, що ЦК КПРС й Голова КДБ СРСР поставили перед спецслужбою «серйозні завдання» із посилення оперативної роботи, приділяючи при цьому «особливу увагу із проникнення нашої агентури в зарубіжні антирадянські центри з завданням розвідки та розкладницького характеру», враховуючи, що з 1950-х рр. релігійні організації стали енергійно використовуватися спецслужбами противників в «підривних цілях». Спецслужби, зазначалося у відомчих документах, «зосередили в США всі основні церковно-сектантські центри..., і у повному контакті з Ватиканом й розвідувальними органами Ватикану, активно використовує ці центри для ідеологічної диверсії» проти «СРСР і країн народної демократії». Самі ці «центри», йшлося в документі, очолюються «церковними авторитетами із числа відомих українських націоналістів-емігрантів, що є у переважній більшості вихідцями із західних областей України».

Серед пріоритетних об'єктів розвідувальних спрямувань КДБ фігурували Ватикан, зарубіжні об'єднання українських греко-католиків (УГКЦ), «Синод РПЦ в Америці» митрополита Анастасія (Грибановського), «Синод Української автокефальної православної церкви в США» митрополита Никанора (Абрамовича), «Об'єднана українська православна церква в Америці» під проводом митрополита Іоанна (Теодоровича) та єпископа Мстислава (Скрипника), «Українська греко-православна церква» в Канаді митрополита Іларіона (Огієнка). Наголошувалося на співробітництві представників цих конфесій із іноземними розвідками, зокрема – генеральний вікарій УГКЦ в Мюнхені Голинський іменувався співробітником американського розвіддента «Астра», котрий намагався перенести свою діяльність в Україну). Докладалися зусилля із відновлення контактів з особами, котрі раніше перебували в агентурному апараті НКВС-НКДБ, зокрема, з довоєнним агентом «Степановим» (І.Губою), архієпископом «УАПЦ в екзилі» (США, з 1954 р. перейшла в юрисдикцію Костянтинопільського патріархату). Одночасно провели «перспективні вербування» на території УРСР, у т.ч. – агента «Ткаченка», родича архієпископа УАПЦ Михайла (Хорошого), «Євгена» і «Кунша» (близьких до верхівки «Синоду УАПЦ в США»), «234» (старого знайомого Мстислава Скрипника), колишнього секретаря Київського архієпископа УАПЦ Пантелеїмона (Рудика), «Хмельницького» (підтримував листування із Іларіоном Огієнком).

*III Міжнародна наукова конференція «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ
КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»*

Частина конфідентів («Бандура», «Ірелей» тощо) використовувалася як «маршрутна агентура» – під час поїздок до рідних в діаспору вони намагалися налагодити розробку ректора навчального закладу Ватикану з підготовки місіонерських кадрів «Руссікума» Ірелея Назарко, генерального архімандрита ордену «Василіан» Павла Миськіва, генеральної настоятельки ордену «Службниць» Химій, авторитетних священнослужителів-католиків. Агент «Вірний» (колишній ієрей УГКЦ, перевірений на розробках катакомбників-уніатів) готувався до безстрокового зарубіжного відрядження для занурення в закордонні громади УГКЦ. Найбільшого успіху досягнув, імовірно, агент «Стяг» (псевдонім змінений – Авт.), котрий з 1944 р. результативно розробляв середовище УГКЦ й підпілля ОУН, надав «матеріали» для численних арештів. Вийшовши за кордон, аж до «перебудови» в СРСР постачав змістовну інформацію про «задуми Ватикану і закордонних антирадянських клерикально-націоналістичних центрів».

Планувався спільний комплекс заходів 1-го та 4-го (секретно-політичного) Управління КДБ УРСР із удосконалення агентурно-оперативної розробки зарубіжних релігійних центрів, пов'язаних із іноземними розвідками. Водночас визнавалося, що заходи органів КДБ УРСР «носять примітивний характер», не дають «особливої користі», самі чекісти незадовільно орієнтуються у діяльності згаданих структур і не мають на цій ділянці кваліфікованої агентури. Відтак пропонувалося створити у ПГУ КДБ СРСР «спеціальний відділ для роботи по закордону під релігійним прикриттям», в КДБ УРСР – окреме відділення в 1-у відділі). Висловлювалися міркування про необхідність направлення за кордон «перевіреної агентури» із числа священнослужителів РПЦ і Римо-Католицької Церкви на посади настоятелів або адміністраторів, використання значних можливостей католикоса Вірменської григоріанської церкви, для створення закордонних резидентур під «церковним прикриттям», а також збільшити відправлення зарубіжній аудиторії матеріалів щодо релігійного життя в СРСР.

Перспективним вважався напрям із «підпорядкування» спецслужбі протестантських деномінацій України (передовсім – Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів), у т.ч. і для використання в оперативних інтересах «багатої матеріальної бази» їх зарубіжних громад. Пропонувалося через агентуру серед його функціонерів, «витиснути» американські місіонерські групи й «паралізувати підривною діяльністю американської розвідки» в осередках баптистів Східної Європи, активізувати роботу протестантів України (конфідентів КДБ) в міжнародних релігійних форумах, скликати (під егідою спецслужби) в СРСР організаційний комітет з проведення міжнародного (всеєвропейського) конгресу протестантських громад

Великий комплекс розвідувально-аналітичних заходів було проведено за кілька років навколо підготовки до відзначення 1000-ліття Хрещення Русі у 1988 р., навколо якого точився великий комплекс імплементованих у стратегію психологічної війни заходів іноземних спецслужб, еміграційних релігійних об'єднань та політичних осередків діаспори. Проводилися і «активні» заходи проти верхівки закордонних релігійних об'єднань. Як повідомляв КДБ УРСР до ЦК КПУ (9 лютого 1988 р.), розвідкою велася операція «Конклав» із компрометації перед Ватиканом очільників УГКЦ з використанням як справжніх, так і підроблених чекістами документів митрополита УГКЦ Йосипа (Сліпого). При цьому «плани Й.Сліпого з його таємного архіву» щодо «творення патріархату УГКЦ» та щодо його авторитарних методів керівництва оперативним шляхом просувалися до проводів закордонних осередків ОУН та греко-католицької церкви.

В Україні енергійно підбиралися й вербувалися для подальшої роботи за кордоном під орудою ПГУ КДБ УРСР кандидати на нелегальну роботу по лінії

релігійних об'єднань. Так, в православному Овруцькому монастирі (Житомирська область, закритий наприкінці 1950-х рр. у рамках «хрущовських гонінь» на Церкву) за вказівкою ПГУ КДБ СРСР придбали конфідентів серед молодих монахинь із фельдшерською освітою для подальшого направлення до Горненського монастиря поблизу Єрусалима.

Література

1. Галузевий державний архів СБ України (ГДА СБУ). Ф.1.Оп.12.Спр.4.
2. ГДА СБУ. Ф.2. Оп.12. Спр. 20; Оп.27. Спр.1.
3. ГДА СБУ. Ф.16. Оп.14. Спр.5, 7.
4. Бобков, Ф.Д, Сидоренко, А.Г. Общая характеристика идеологической диверсии империалистических государств против СССР. М.: РИО ВШ КГБ СССР, 1976. 128 с.

УДК 341.225.5:061.1ЄС

О. Герман, канд. іст. наук, проф.; Д. Ковалишин

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПАРТНЕРСТВО ІЗ НАТО ТА ЄС, ЯК ШЛЯХ ДО ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ У ЦИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

O. Herman, Ph.D., Prof.; D. Kovalyshyn

PARTNERSHIP WITH NATO AND EU AS A WAY TO FULL MEMBERSHIP OF UKRAINE IN THESE EUROPEAN ASSOCIATIONS

Сьогодні для України як ніколи раніше гостро постає питання про входження у економічні та військові структури Європи, адже агресивний курс Росії на знищення нас як української держави та її корінної нації зумовлює саме такі пошуки. Практика попередніх економічних проблем та військових конфліктів на європейському континенті показує ефективність такої співпраці при вирішенні важливих питань міжнародної безпеки та стабільності, особливо важливості вирішення військових конфліктів та ліквідації техногенних катастроф.

Такі союзні об'єднання, як НАТО та ЄС зіграють зараз немало роль у переможному для України у завершенні російсько-української війни. Україна отримує бронетехніку, артилерію, тисячі снарядів, системи ППО тощо [1]. Участь НАТО та ЄС дуже важливою для підтримки як міжнародної безпеки так і стабільності на всій планеті. Вони виконують місію, що допомагає зменшити ризик конфліктів та сприяє розв'язанню військового протистояння. Прикладом може служити місія «Рішуча підтримка» в Афганістані[2].

Європейський Союз відіграє важливу роль у ліквідації техногенних катастроф, зокрема аварії на Чорнобильській АЕС. Ініціативи та програми ЄС спрямовані на запобігання таким лихам та підтримку постраждалих, зокрема Horizon 2020 [3] планує розвивати для цього нові технології та методи. Позитивними результатами діяльності НАТО є врегулювання конфліктів у Боснії та Герцеговині та захист країн-членів від зовнішніх загроз. Зокрема, запровадження військових місій допомогло відновити порядок і стабільність у Боснії та Герцеговині та захистити країни-члени НАТО від можливих подальших агресій.

У разі техногенних катастроф НАТО та ЄС співпрацюють з місцевою владою та експертами та надають фінансову й гуманітарну допомогу, координують дії для реагування на подібні катастрофи. Така співпраця важлива для гарантування безпеки населення та ефективної боротьби з техногенними катастрофами. Загалом участь НАТО та ЄС у врегулюванні військових протистоянь та ліквідації технічних трагедій є важливою складовою забезпечення миру та стабільності у світі. Вказані дії нині